

Q.Q.MARKESİN «YÜZ İLİN TƏNHALIĞI» ROMANINDA TARİXİLİK

A.V.Quliyeva, Azərbaycan Dillər Universiteti.

Rəyçi alim: filoloji elmləri doktoru, professor Qorxmaz Quliyev

...Q.Markes yaradıcılığını tədqiq edənlərin bir çoxu «Yüz ilin tənhalı» romanını məhz tarixdən bəhs edən əsər kimi qiymətləndirir. Daha doğrusu, romanın baş vurduğu mövzuların kökündə tarixə daha artıq üstünlük verildiyini vurğulayırlar. İspan dilli ədəbiyyatın ən tanınmış tədqiqatçılarından sayılan, rus ədəbiyyatşünası A.Qribanov belə hesab edir ki, romanın əsas qayəsi – TARİXDİR. «...İnkişaf dövrü keçirən ədəbiyyatlarda tarixini ümumiləşdirən belə bir romana ehtiyaj vardı. Vaxtilə «Hərb və Sülh» rus ədəbiyyatı, «Küləklə sovrulanlar» amerikalı ədəbiyyatı üçün belə rol oynayıb. Belə «birləşdirici, qovuşdurucu» kitab olmadan hər hansı milli ədəbiyyatın inkişafı mümkün deyil. Əlbəttə, tarix müxtəlif cəhətlərdə öz ifadəsini tapır, roman isə bu mərhələdə həmin milli ədəbiyyatın yetkinliyini sübuta yetirən göstəricidir. Q.Markesin «Yüz ilin tənhalı» romanı təkcə Kolumbiya ədəbiyyatı üçün deyil, ümumiyyətlə Latın Amerikası ədəbiyyatı üçün əvəzolunmaz nümunədir...» (1, 102-116)

Belə dəyərli romanların özülü hər hansı milli tarixin, həlledici anların, xalqın yaddaşında özünə möhkəm yer tutan şəxsiyyətlərin, ya da onların xarakterinə bənzədilən obrazların üzərində qurulur. Bu baxımdan Q.Markesin romanı sayı-hesabı bilinməyən tarixi qatları ehtiva edir: Kolumbiyadakı vətəndaş müharibəsi, Amerikanın kəşfi, yaranmaqda olan milli burcuazıyanın görməmişliyi, ABŞ-nin hərtərəfli təzyiqi, xarici kapitalın basqısına qarşı ilk kütləvi etirazlar, eləcə də ilk qurbanlar...

Q.Markesin bu romanını, neçə dəfələr «arxeoloji baxımdan» çözmüş olsaq, Kolumbiya, həm də bütövlükdə Latın-amerikan tarixinin bir neçə dövrü ilə rastlaşmış olarıq. Xüsusilə Kolumbiyanın ən ağır dövrü olan «violensiya», yəni vətəndaş müharibəsi, Q.Markesin qələmində döndə-döndə janlanır. Elə bil ki, yazıçı həmin müdhiş illəri bir daha xatırlatmaqla, oxucuya ibrət dərsi vermək, həm də tarixə dərslər, nümunələr kimi yanaşmaq fikrindədir. «...Açıq deyim ki, şəxsən mənim uydurduğum Makondó - Latın Amerikasının bu günüdür, indisidir, bu qitənin müasir problemləridir, çünki keçmişdə və hazırda Makondoya bənzər minlərlə qəsəbə ABŞ monopoliyalarının əsarəti altında inləyir, məhv olur. Belə kəndlərin əhalisi kətan üzərində öz qəmlərini, dərd və ümidlərini toxuyurlar. Latın Amerikasında xalqlar gələcək naminə öz keçmişini qorumaq, öz tarixini yaratmalıdır. Hər bir Latın Amerikası ölkəsinin

müstəqillik qazandığı xəbərini eşitdikjə, mən az qala qanad açıb uçuram. Xalqın öz yaratdığı əsl tarix də elə burdan başlayır...» (2, 191-196)

«Yüz ilin tənhalığı» romanında tarixi ekskursları polkovnik Aureliano Buendianın hərbi yürüşləri və məjəraları ətrafında quran yazıçının əsas qayəsi budur ki, müharibə və qırğınlar insanın xəyal və arzuları ilə tarixin hər hansı dönəmində tamamilə tərs mütənəsidir. Və tarixi inkişaf baxımından – fəal, ya da qeyri fəallığından asılı olmayaraq, hər hansı bir şəxsiyyət bu fəjə girdabında çabalamağa məhkumdur.

Əlbəttə, orası heyrətamizdir ki, Q.Markes romanda təkcə öz ölkəsinin deyil, Latin Amerikasının, hətta bəzi ədəbiyyatşünasların fikrinə, dünya tarixinin obrazını ümumiləşdirə bilmişdir. Yazıçı tarixi birbaşa nəql eləmir, onu bir çox ədiblər kimi hadisələrin təsviri yolu ilə çatdırmağı düzgün saymır, Aureliano Buendia başda olmaqla, irili-xırdalı bütün obrazların fikir və düşüncələrində, dialoqlarda əks etdirməyə üstünlük verir. Biz Q.Markesin tarixə baxışlarını birbaşa görmürük, bu baxışlar ayrı-ayrı obrazların boylandığı pənjərədən görünür. Elə ona görə də müəyyən tarixi hadisəyə və ya şəxsiyyətə münasibət, sanki yazıçının özünün iradəsindən asılı deyil, hər hansı konkret obrazın yaşamasından irəli gəlir. Markesin romanlarında nə qədər obraz varsa, tarixə münasibət də az qala o saydadır, həmin münasibətlər üst-üstə düşmür, bir-birindən fərqlidir. Belə təqdirdə, Q.Markes folklorla, şifahi xalq ədəbiyyatı ilə səsleşən təhkiyə üsuluna üstünlük verir, şayiə formasını seçir, «belə deyirlər», yaxud «filankəs belə söyləyir...» deyər, romanın xalq rəvayətlərinə söykəndiyini bir daha nəzərə çatdırır. «Yüz ilin tənhalığı» romanına həsr olunmuş bir sıra tədqiqat əsərlərində tez-tez Q.Markesin söylədiyi bir fikrə istinad edilir: «...mən «Yüz ilin tənhalığı»na qədər düz beş il heç nə yazı bilmədim. Elə bil nəse çatmırdı. Sonda başa düşdüm ki, çatışmayan şey – romanın ifadə tərzidir. O formanı birdən-birə tapmış oldum. Həməni danışiq tərzini ki, nənem ən müjərrəd əhvalatları, tarixi keçmişini özünəməxsus şəkildə, elə bil bu dəqiqə baş verirmiş kimi danışdı. Başa düşdüm ki, romanı da elə bu şəkildə yazmalıyam. Romanın havası ilə nəfəs almağa başladım, masa arxasına əyləşib, on səkkiz gün geję-gündüz yazdım. Dinjlik bilmədən, fasiləsiz, bəzən də yuxusuz... Mən kələfin ujunu əlimdən buraxajağıma qorxurdum. Yazdığım söz, Tarixə baxdığım pənjərə yalnız mənimki olmalıydı. Yəqin, bütün yazıçılar belədir – öz sözünü deməklə, dünyaya, keçmişə, gələjəyə öz gözüylə baxmaqla, qəbul olunmuş çərçivələri sındırmış olur...» (3, 108)

Romanın strukturu zahirən nə qədər dağınıq görünse də, «Yüz ilin tənhalığı»nda özül Buendialar ailəsinin altı nəslə və Makondonun tarixi üzərində qurulub. Makondonu Buendiaların əjdadları – əvvəlinjilər yaradır, sonunjular isə Makondo ilə bir yerdə yerlə-yeksan olur. Romanda tarix bir neçə ölçüdə, özü də eyni vaxtda vərəqlənir. İlk baxışda «Yüz ilin tənhalığı» dünya ədəbiyyatındakı məşhur ailəvi romanlarla (T.Mannın

«Buddenbroklar», F.Dostoyevskinin «Karamazov qardaşları», yaxud J.Qolsuorsinin «Forsaytlar haqqında dastan» və b.) səsləşir.

Romanın dərinliyinə vardığı, yazıçının mürəjət etdiyi başqa ölçülər meydana çıxır, əsərin Zaman və Məkan tutumu ağılaşmaz dərəcədə genişlənir.

Belə ölçülərin birində yüz illik ömrü olan Makondo, yuxarıda dediyimiz kimi, Kolumbiyanın tarixini özündə əks etdirir, daha doğrusu, bu ölçüdə gen dünyadan tamamilə ayrı düşən, qanlı döyüşlərdə bir-birini qırıb çatan, «banan qızdırması» dövründə yalançı inkişaf keçirən və ən nəhayət sağalmaz bir ətalət yuxusuna gömülən öyaltləri bizə tanıtdırır.

Romandakı qatlardan biri, heç şübhəsiz ki, Makondonun təmsalında bütün Latin Amerikasının tarixi qisməti, onun Avropa mədəniyyətindən öyrənməyi, eyni zamanda Şimali Amerika monopoliyası tərəfindən idarə olunmasıdır.

Nəhayət, romandakı qatlardan biri – Buendialar nəslinin tarixidir. Ailənin tarixi – bəşər düşüncəsinin bütöv bir mərhələsini əhatə etməkdədir. Romandakı bəşər övladı - İntibah dövrünün hər şeyi öyrənməyə jan atan insanından, təkliyi-tənhalığı özünə xilas yolu seçən, hər şeydən bezmiş kimi görünən müasirimizə çevrilir...

İş burasındadır ki, romandakı ölçü və qatların heç biri müstəqil, qeyrilərindən təcrid olunmuş halda mövcud ola bilməz. Bu ölçülərin qarşılığından, eləcə də bir-birini tamamlamağından - «Yüz ilin tənhalığı» romanındakı bədii vüsət formalaşır. Yazıçı bu zirvəyə gözəgörünməz yollarla yüksəlir, oxucunu da öz ardınca bir sehrəbə məharəti ilə aparmağı bəşirir. İstər ölkənin, istər Latin Amerikasının, eləcə dünyanın Tarixi, romanda Aureliano Buendialar nəslinin, onların altı dövrünün ömür yolu, əsl mənada ailə tarixi fonunda təqdim edilir. «Xəzəl yarpaqlar» romanını «Yüz ilin tənhalığı»na qaralama sayan Q.Markesin özünün də dediyi kimi, əvvəlcə o, heç bu fikirdə olmayıb, yəni bütöv nəslin yox, yalnız polkovnik Aureliano Buendianın, onun övladlarının tarixini qələmə almaq niyyətindəymiş. «...«Ev» romanı üçün nəzərdə tutulan qeydlərdən görünür ki, hər şey Aureliano Buendianın ətrafında toplanmalıydı. Sonra Buendianın qardaşı Xosa Arkadio obrazı yarandı. Daha sonra xalası... Beləliklə Buendianın doğmaları, qohum-qardaşı elə bil «evin künj-bujağından» üzə çıxdı. Hətta Aureliano Buendia qabaq sıradan çıxışdırılıb adı surətlərin jərgəsinə qoyuldu. And içərim ki, yazıçının özünü də bu tamamilə gözlənilməz bir hal idi. Sonradan elə Q.Markesin özünün dilindən eşitdim ki, Aureliano Buendiadan, yalnız onun həyatından, majərə və döyüşlərindən, qələbə və məğlubiyyətlərindən bəhs edən romanı tamamlamış olsa da, ondan imtina edib... Hətta eşitdiyimə görə... yandırılıb Aureliano Buendia ilə bağlı bütün əhvalatlar və ayrıntılar sonradan bütövlüklə «Yüz ilin tənhalığı»na səpələnmişdi...» (4, 78) Əlbəttə ki, polkovnik Aureliano Buendia obrazı romandakı başqa obrazlara nisbətən daha dolğun, daha bütövlük şəkildə yazılıb. Təbii ki, bu

belə də olmalıdır, çünki romanın əsas ideyası, hərəkətveriji qüvvələri məhz Aureliano Buendia ilə sıxı surətdə bağlıdır. Təsadüfi deyil ki, roman özü də elə onunla başlayır: «...Uzun illər keçəndən sonra, güllələnməzdən əvvəl polkovnik Aureliano Buendia atasının onu aparıb buzu göstərdiyi günü xatırlayajaqdı...» (5, 7)

Yazıcının qeydlərindən məlumdur ki, romandakı Aureliano Buendia obrazının prototipləri həm Q.Markesin özünün babasıdır, həm də 1899-1902-ci illər arasında Kolumbiyada baş verən vətəndaş müharibəsində liberalların ordusuna komandan olmuş, general Uribe Uribedir. «Yüz ilin tənhalığı»nda isə Uribenin həyatı ilə bağlı bir neçə epizodun təkrarını görürük. Polkovnik Aurelianonun arvadı Ursula oğlu əsir düşəndə onu görməyə ijasə alır. Həqiqətdə isə əsir düşən general Uribenin yanına atası gəlibmiş... Uribenin atasının dediyi sözü Buendiaların hər biri söyləyə bilərdi. Həbsxana rəhbərliyi Uribenin atasına şikayətlənir ki, oğlunuz, yatdığı kamerada bizə qarşı qiyam hazırlayır. Uribenin atası cavabında belə deyir: «Mənim oğlum kimilərini zindanda saxlamırlar, o dəqiqə güllələyirlər. Siz də onu saxlamayın, güllələyin...» (6, 67)

Xose Arkadionu vijdan əzabı sakit buraxmır, çünki bu əzab yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, insan ölümüylə bağlıdır. Ən böyük Buendia öz həmyerlisi Prudensio Aqilyarı qətlə yetirib. Axı Aqilyar, Xose Arkadionun kişiliyini ələ salıb gülməyi özünə rəva bilmişdi, Buendia da bu təhqirə dözə bilməyib onu vurub öldürmüşdü. Odur ki, daha bu kənddə qalıb yaşaya bilməzdi. Prudensio Aqilyar öz sözündə həm haqlıydı, həm də haqsız... Xose Arkadio ən yaxın qohumu Ursula ilə evlənmişdi ki, bu izdivajdan «donuzquyruqlu» uşaqlar dünyaya gələcəkdi. Buna inanan Ursula qanuni əri sayılan Xose Arkadionu yaxına buraxmırdı. Prudensio Aqilyar da buna lağ eləyib jamaat arasında Buendianın kişiliyinə gülmüşdü və Xose Arkadio Buendia dözməyib onu qətlə yetirmişdi... Buendia bu kənddə qala bilməzdi, baş götürüb getməliydi, özünə təzə yurd yeri tutmalıydı. Makonda beləje tapıldı, beləje kəşf edildi... Elə bil Xose Arkadio ilə Ursulanın nikahı da qanuni ər-arvad kimi məhz Prudensio Aqilyarın ölümündən sonra qüvvəyə minmiş oldu... Xose Arkadionun bu nikahdan nələr törənjəyi qulağına deyil. (-Qoy lap donuz balaları anadan doğulsun, təkjə danışmağa dilləri olsun!) Artıq Xose Arkadionun bu sözüylə yazıçı oxujunu hazırlamaq üzrədir ki, istər Makondonun, istər Buendialar nəslinin gələjəyi (yəqin ki, həm də dünyanın...) Xose Arkadionu qətiyyənlə narahat eləmir və bu jür laqeydlik fəjəyə aparıb çıxara bilər. «Yüz ilin tənhalığı» romanında müəllifin fəth etdiyi bədii zirvədən hətta joğrafi kəşflər dövrü adı səyahətə, Yer üzündə «jənnət axtarışı» robinzonçuluğa çevrilərək, əsərdə öz əksini tapır. «Makondo hər tərəfdən su ilə əhatə olunub!» – deyən Xose Arkadio Buendianın sözü də, davranışı da İntibah dövrünün utopiyasına, gözəl jəmiyyətlə axtarışlarına bir kinayə kimi səslənir. Anjaq, İntibah dövrünə aid miflərə bu jür kinayəli münasibət bəsləyən Q.Markes heç də o dövrün

ideallarını ayaq altına salmır, onların üstündən xətt çəkmir. Əksinə, romanın sonuna qədər bu ideallar ayrı-ayrı obrazların davranışında, dünyagörüşündə, eləcə də düşüncələrində özünü biruzə verir.

Q. Markesin özünəməxsus, insanı ovundurmaqdan daha çox, ona həqiqəti açıb deməkdən çəkinməyən, Problemin, Dərdin düz gözünün içinə baxan humanizmi də elə burdan - o ideallardan bəhrələnir. O, fantastikani tarixi həqiqətlər üzərində qurur və tarixdən dərs almağa çağırır oxujusunu.

PEZİOME

В статье речь идёт о художественном отражении социально-исторического этапа в произведениях Г.Г.Маркеса, который, начав с попыток нарисовать конкретные приметы окружающего мира своей страны, в дальнейшем смог создать единого и обобщенного видения всей действительности Латинской Америки.

Статья предназначена и может быть интересна для широкого круга читателей, для студентов и преподавателей филологических факультетов, интересующихся творчеством Г.Г.Маркеса, а также всей Латино-американской литературой.

SUMMARU

This article is about the relation of his temporary in the creation of the great writer Q".Q. Markes.

This article may have interesting the students, teachers of literatures and scientific researchers.

İSTİFADƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT:

1. Буендиа «Маконда и мир» /Москва, журн. «Латинская Америка», 1981. №-3, с.102-116.
2. Маркес Габриел Гарсиа «Я бы хотел вывернуть действительность наизнанку» журнал «Москва», 1983, №-3, 229 стр; с.191-196.
3. «Interpretaciones a la obra de Garcia Marquez», Madrid; Betamar, 1986, 225 p, p.108.
4. Roberto Paolo, Invito alla lettura di Gabriel Garcia Marquez.
5. Маркес Г.Г. «Сто лет одиночества» /"Санкт-Петербург", "Азбука-классика", 2000, 542 с, стр.146.
6. Mendez Lucia Ines. El general R.Uribe como modelo del coronel Aureliano Buendia, Washington, Revista, 1985, 120 p. 67 p.